

SKLADATELJSKA EPIZODA JOSIPA ANDREISA

MIRJANA ŠKUNCA

UDK/UDC: 78.071.1Andreis

Kralja Zvonimira 75
21000 SPLITIzvorni znanstveni rad/
Original Scientific Paper
Priljeno/Received: 20. 1. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 8. 6. 2009.*Nacrtak*

Malobrojni su i u redovima najuže struke oni koji doajena hrvatske muzikologije i leksikografije te dugogodišnjeg predanog sveučilišnog profesora Josipa Andreisa znaju i kao skladatelja. To nije nimalo neobično jer je on sam o svojim skladateljskim iskustvima i pokušajima vrlo rijetko govorio. A kada se to i događalo u zreloj i poznijoj životnoj dobi bilo je jasno da rezultate ne smatra dijelom svoga opusa o kojemu bi trebalo voditi brigu. Iz poštovanja

takva njegova stava prema vlastitom skladanju nije niti ovome prilogu cilj ulaziti u vrednovanje njegovih skladbi, nego ga treba shvatiti tek kao nastojanje da se podsjeti na zanimljivu crticu u Andreisovoj biografiji odnosno na neobičnu a nedovoljno poznatu epizodu njegova puta u svijet glazbe i postepenog profesionalnog opredjeljivanja za glazbenu znanost.

Ključne riječi: Josip Andreis, skladatelj, *Molitva na Božić, Ples lutke, Sonatina*

Malobrojni su i u redovima najuže struke oni koji doajena hrvatske muzikologije i leksikografije te dugogodišnjeg predanog sveučilišnog profesora Josipa Andreisa znaju i kao skladatelja. To nije nimalo neobično jer je on sam o svojim skladateljskim iskustvima i pokušajima vrlo rijetko govorio. A kada se to i događalo u zreloj i poznijoj životnoj dobi, bilo je jasno da rezultate ne smatra dijelom svoga opusa o kojemu bi trebalo voditi brigu. Iz poštovanja takva njegova stava prema vlastitom skladanju nije ni ovome prilogu cilj ulaziti u vrjednovanje njegovih skladbi, nego ga treba shvatiti tek kao nastojanje da se podsjeti na zanimljivu crticu u Andreisovoj biografiji, odnosno na neobičnu a nedovoljno poznatu epizodu njegova puta u svijet glazbe i postupnog profesionalnog opredjeljivanja za glazbenu znanost.

Prema vlastitim riječima glazba ga je privukla i zaokupila još u mladenačkoj životnoj dobi, u vrijeme gimnazijskog školovanja u Splitu.¹ Daljnji tijek zbivanja pokazat će da je potaknut svojom znatiželjom i evidentnom glazbenom darovitošću već tada, osim informacija o glazbenim djelima i skladateljima, stekao i znatna glazbeno-teorijska znanja koja su ga vjerojatno ohrabrila da pokuša skladati.

No, dvadesetih godina prošlog stoljeća (i Split je još bio konzervativna sredina u kojoj je bavljenje umjetnošću, pa tako i bavljenje glazbom, bilo omiljena i dobrodošla plemenita razonoda, ali ne i poželjan ozbiljan odabir za sigurnu egzistenciju. Stoga vjerojatno i gimnazijalac Josip Andreis, unatoč svojoj naklonosti i već tada otkrivenoj glazbenoj darovitosti, usvojenim glazbeno-teorijskim znanjima pa i skladateljskim pokušajima, nije nakon mature odabrao za studij glazbu nego romanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Ali glazbu ipak nije zanemario.

Prisjećajući se toga vremena u razgovoru prigodom svoga šezdesetog rođendana izjavio je:

»Sve sam dublje u nju [glazbu, op. M. Šk.] ulazio za vrijeme studija na filozofskom fakultetu u Zagrebu i Rimu gdje je bilo dovoljno prilike da marljivim posjećivanjem koncerata i muzičko-scenskih predstava upoznam standardna djela muzičke literature i počnem zamjećivati razlike među pojedinim stilskim razdobljima što je za mladog ljubitelja muzike od prvenstvene važnosti.«²

No, zahvaljujući evidentno upravo svome glazbenom znanju i umijeću usvojenom još u Splitu prije polaska na studij, i Andreis-glazbenik ili, točnije, dobro obaviješteni ljubitelj glazbe, se izgleda vrlo dobro i brzo snašao u novom okruženju. Već kratko vrijeme nakon svoga dolaska u Zagreb, neopterećen, čini se, suviše respektom prema novoj razvijenoj i kulturnom ponudom i potencijalima daleko bogatijoj i zahtjevnijoj sredini jednoga od državnih središta, mladi student filozofije Andreis pokazuje i koristi svoju upućenost u domeni glazbe. I to dvojako. Već u prvim studentskim godinama uključuje se u javnost kao glazbeni publicist i kao skladatelj, što nikako ne bi bio mogao bez prethodnih ohrabrujućih iskustava u tome području. Inteligentno i s mladenačkim samopouzdanjem ali odmjereno, s primjermom obaviještenošću i zrelošću prosuđivanja piše o glazbi i uz to objavljuje (prema dosadašnjim spoznajama) prvi put svoje skladbe.

Naime, već 1928. zagrebački časopis *Luč*, *Glasilo hrvatskog katoličkog narodnog društva* donosi Andreisov kritičarski prilog o operi *André Chénier*.³ Kratko vrijeme nakon toga, na samom početku naredne, 1929. godine isti časopis, želeći vjerojatno iskazati priznanje i glazbenom daru mladog autora, na svojim stranicama objavljuje njegovu skladbu *Molitva na Božić* za četveroglasni muški zbor (sl. 1),⁴ a samo nekoliko stranica dalje i njegov novi glazbeno-publicistički prilog pod naslovom *Naša suvremena glazba*.⁵

¹ Usp. Ivo SUPIČIĆ: Razgovor s Josipom Andreisom, *Zvuk*, (1969) 92-93, 95.

² *Ibid.*, 92.

³ Ivo Supičić ga navodi kao prvi Andreisov glazbeno-publicistički odnosno kritičarski napis. Usp. Ivo SUPIČIĆ: Doprinos Josipa Andreisa muzičkoj estetici u Hrvatskoj, *Arti musices*, 3 (1972), 25.

⁴ Usp. *Luč*, 24 (1. 1. 1929) 4-5, 115-116.

⁵ Usp. Josip ANDREIS: Naša suvremena glazba, *Luč*, 155-156.

U svjetlu sadržaja navedenog Andreisova napisa, u kojemu kratko i jednostavno skicira pregled onovremenih modernih tendencija u glazbi te skladateljsku situaciju u domaćoj sredini, realno je pretpostaviti da ga problematika suvremenog glazbenog izraza zaokuplja kao kroničara i jednako, ili čak prvenstveno, kao skladatelja, pa je njegova *Molitva na Božić* jedno od ostvarenja njegovih vlastitih (do)tadašnjih skladateljskih težnji i opredjeljenja. Ako je tome tako, onda se Andreis u svome skladanju opredjeljuje za umjerenu modernost. Njegova *Molitva na Božić* je nevelika ali za izvođenje intonativno i tehnički zahtjevna prokomponirana vokalna skladba na tekst (da li vlastiti?) duhovnog sadržaja. Uvjetovana je i vođena ozračjem i logikom teksta (molba i nada) i uokvirena je doduše tonalitetom, ali na putu od početnog (c-mol) do završnog tonaliteta (A-dur) protječe u slijedu nepredvidivih akordičkih progresija i obilnom kromatiziranju dionica u širokom rasponu glasova. Tako oblikovana, ona svjedoči da je Andreis želio krenuti putem moderne struje naglašene ekspresivnosti i smjelog korištenja disonance, ali ne prekidajući pri tome sve veze s bitnim prethodnim skladateljskim iskustvima i naslijeđem.

Vrlo je zanimljivo i znakovito da gotovo istovremeno Andreis objavljuje jednu drugu svoju skladbu u Ljubljani, i da ju je u svoj notni prilog uvrstio slovenski časopis *Nova muzika*, koji kao sljednik uglednog časopisa *Novi akordi* s početka stoljeća, nastavlja zagovarati nove skladateljske tendencije. Naime, u prilogu navedenog časopisa pod naslovom *Mala nova muzika*, kojim je urednik ove glazbene revije Emil Adamič želio odgovoriti potrebama didaktičke literature te istovremeno dati priliku mladim skladateljima, objavljena je tada Andreisova instrumentalna skladba, točnije klavirska minijatura *Ples lutke* (sl. 2) iz njegova ciklusa *Otroška suita* (*Dječja suita*).⁶

Kao i u svojoj *Molitvi na Božić*, Andreis i ovdje glazbeni tok oblikuje balansirajući na putu od konsonance k disonanci i obrnuto. Daleko jednostavnija u svakom pogledu od prethodne ova se skladbica jasnog i preglednog pojednostavnjenog trodijelnog formalnog uzorka razvija u luku iz početnog ostinata u pratećoj dionici, koji je i baza i okvir tonske plohe (d) u njejoj akordičkoj strukturi (svojevrсна zamjena za tonalitet). Zatim kromatiziranjem, točnije doziranjem disonantnosti raste i pada nizanjem, ponavljanjem i variranjem kratkih melodijskih fraza koje postepenim sažimanjem, okrnjene i maksimalno utišane vode završetku — iščeznuću istim tonom (d) s kojim je sve i započelo.

U raspoloživim izvorima nema traga drugim Andreisovim skladbama, premda se mogu pretpostaviti, sudeći prema njegovim vlastitim riječima u nastavku već spomenutog jubilarnog rođendanskog intervjua:

»U to sam se vrijeme [u godinama studija na filozofskom fakultetu u Zagrebu i Rimu, op. M. Šk.] manje bavio pisanjem o muzici a više komponiranjem. Djelujući

⁶ Usp. *Ples lutke* (*Iz Otroške suite*), *Nova muzika* (Prilog *Mala nova muzika*), 2 (1929), Ljubljana, glazbeni prilog. Ovdje zahvaljujem Nataši Cigoj Krstulović, koja me je upozorila na navedenu skladbu i poslala mi fotokopirani primjerak.

od 1931-34. kao profesor gimnazije u Šibeniku učio sam istovremeno kompoziciju sa splitskim kompozitorom Ivom Paraćom.«⁷

Tridesetih godina dakle, kad je nakon završenog studija romanistike započeo karijeru gimnazijskog profesora, Andreis se sve više i odlučnije zaokupljao pripremanjem građe i pisanjem knjige o historiji glazbe.⁸ Produbljujući uz to svoja znanja o glazbi nedvojbeno je izoštrio i svoje kriterije i strože prosuđivao svoje skladanje, ali nije, čini se, još uvijek potpuno izgubio samopouzdanje i odustao od skladanja. Jer u ožujku 1941. godine splitski dnevnik *Novo doba*, najavljujući u Splitu u hotelu »Ambasador« koncert prvakinje zagrebačke opere Marijane Radev uz klavirsku suradnju splitske pijanistice Estele Ivić, donosi između ostalog:

»Na sutrašnjem koncertu ćemo čuti i kompoziciju za klavir našeg kritičara g. prof. J. Andreisa. Ova prva izvedba u našem gradu sretna je zamisao Kluba komorne muzike⁹ koji ustrajno i požrtvovno radi da se komorna grana muzičke umjetnosti što više razvija i u našem Splitu i da okupi sve ozbiljne muzičke stvaralačke snage oko jednog sistematski zamišljenog plana o gajenju ovog plemenitog područja opće kulture.«¹⁰

Ova »kompozicija za klavir« je Andreisova trostavačna *Sonatina*, o kojoj za sada svjedoči, osim gornjeg navoda, još samo recenzija koncerta na stranicama istoga glasila¹¹ iz pera njegova dugogodišnjeg kritičara Ambre Novaka koji piše:

»Josip Andreis, dosada poznat samo po manjem dijelu svog veoma intenzivnog rada na sadržaju muzičke historije i kritike za koji raspolaže solidnom erudicijom i nesumnjivom sposobnošću, svojom klavirskom Sonatinom predstavio nam se kao kompozitor i uspio je da privuče na sebe ozbiljnu pažnju. Konstruisana na osnovnim principima klasične forme, Sonatina je ipak djelo izrazito modernog duha i tehnike. Odlikuje se kvalitetom jasno postavljenog, melodijski i ritmički konstruktivnog, tematskog materijala, u kome se jasno naziru nacionalni elementi, uravnoteženošću slobodnog tonalnog daha i čistotom stava, specifično klavirski zvučnog. Sve [su] ove odlike najviše združene u prvom dijelu koji najizrazitije djeluje, ukazujući na zrele konture jednog ozbiljnog instrumentalnog stila. Drugi stav izdvaja se strogim karakterom dviju tema na tamnoj harmonijskoj podlozi. Ove se u srednjem dijelu oštro, ali veoma reljefno sukobljavaju u reskim harmonijama, koje logično izlaze iz jedne čvrste i stroge, ali neakademske, polifone strukture. Treći stav, sa ritmički interesantnom temom lakog, plesnog karaktera, izvrstan je kontrast drugome, ne samo tematski, nego i po svijetloj, istančanoj zvučnosti, samo što pri završetku, izlazeći iz ritmičkog okvira, kao da izlazi također iz stila cijele Sonatine.

⁷ Ivo SUPIČIĆ: Razgovor s Josipom Andreisom, 92.

⁸ Usp. Krešimir KOVAČEVIĆ: Hrvatski muzikolog Josip Andreis, *Arti musices*, 3 (1972), 5-6.

⁹ O tome klubu usp. Mirjana ŠKUNCA: Klub komorne muzike u Splitu (1926-1941), u: *Mostovi građani glazbom*, Književni krug u Splitu, Split 2008, 262-335.

¹⁰ ***: Koncert Marijane Radev primadone zagrebačke opere, *Novo doba*, 24 (20. 3. 1941), 6.

¹¹ Na rukopisni primjerak Andreisove *Sonatine* autorica ovog priloga je naišla pretražujući građu o glazbenom životu Splita u fondusu Sveučilišne knjižnice u Splitu. No kasnija potraga za ovom skladbom nije nažalost dosad urodila plodom.

Onaj [!] opus Josipa Andreisa, makar je njime autor debitirao,¹² ne može nikako da se označi početničkim, jer sadrži elemente jedne zrelije kompozitorske svijesti i razvijenog tehničkog iskustva. Takve konstatacije ovlašćuju nas na prognozu punu realnog optimizma u pogledu kompozitorovog daljeg razvoja [...] Gđa Ivić zaslužuje jedno sasvim posebno priznanje ne samo zbog iznošenja Andreisove Sonatine, nego još više zato što je njenom studiju prišla sa toliko ljubavi i savjesti, odsviravši je napamet, sa besprijekornom tehnikom i stilom, usprkos očiglednih i ne lako savladivih poteškoća, koje proizlaze iz njene složene tonalne strukture, te iznijevši svaki njen detalj u pravom svjetlu i reliefu. Veoma je uspjela i njena izvedba Scarlattijevih sonata koje su inteligentno unesene u program pored Andreisove Sonatine, ne samo radi kontrasta, nego i radi analogije sa izvjesnim tendencijama Andreisa, koje su zajedničke današnjem muzičkom stvaranju uopće [...] Sala 'Ambasadora' potpuno rasprodana. Odobravanja mnogo. I mnogo cvijeća za umjetnice.«¹³

Posljednjih nekoliko rečenica Novakove recenzije navedene su jer svjedoče o ugledu koji je Andreis već tada uživao u svome gradu i u redovima splitskih glazbenika, ali još više jer indirektno ukazuju na dojam o njegovu tadašnjem skladateljskom izrazu, kada recenzent zapaža stanovito zajedništvo i analogije između skladbi Domenica Scarlattija i njegove *Sonatine*; to je nedvojbeno Andreisov uklon prema neoklasicizmu, odnosno prema onoj varijanti neoklasicizma (s elementima ili prizvukom /domaćeg/ folkloru) koja je bila karakteristična za raniju fazu glazbenog izraza tada već respektabilnih skladatelja među Andreisovim suvremenikima i vršnjacima, poput Božidara Kunca, Borisa Papandopula ili Mila Cipre.

Nakon *Sonatine* nema više traga Andreisovu skladanju. Prevladalo je u njemu tada ipak uvjerenje koje je tipično andreisovski uljudno i simpatično sam kasnije opisao:

»Trogodišnji studij muzičko-kompozicijskih disciplina [tridesetih godina s Ivom Paraćom, op. M. Šk.] imao je dvije posljedice: dao mi je potrebne temelje za stručno proučavanje i analiziranje, ali me je doveo i do spoznaje da moja kompozitorska nastojanja nemaju perspektive, da poznavanje kompozicijskih pravila može ispuniti notni papir ali ne i zamijeniti stvaralačku iskru koju nikakva škola ne može dati. Ali ljubav za muziku i želja za radom na muzičkom području i dalje su ostale. I što sam manje komponirao to sam više pisao o muzici. Uočio sam tada da u našoj muzičkoj literaturi nedostaju važna djela potrebna za neophodne orijentacije i informacije o golemoj materiji muzičke povijesti pa sam preduzeo da ću u granicama svojih mogućnosti pokušati popuniti koju od tih praznina.«¹⁴

Nemoguće je pretpostaviti kakav bi bio Andreisov skladateljski doprinos hrvatskoj glazbi da je kojim slučajem nastavio skladati. No sigurno je da su (ne samo) hrvatska glazbena znanost i leksikografija bez njegova doprinosa nezamislive.

¹² Čini se da Ambro Novak ne zna za ovdje navedene i već do tada objavljene Andreisove skladbe ili se debi odnosi na javno izvođenje Andreisovih skladbi.

¹³ — a nv. (Ambro NOVAK): Koncerat Marijane Radev i Estelle Ivić, *Novo doba*, Split 24 (24. 3. 1941), 6.

¹⁴ Ivo SUPIČIĆ: Razgovor s Josipom Andreisom, 92-93.

LUČ

MOLITVA NA BOŽIĆ

Uglazbio Josip Andreis

Muški zbor

Sl. 1: Josip Andreis, Molitva na Božić

LUČ

Allegretto sostenuto

Andante lamentoso

ritenuto sempre

Andreis, Josip. Ples lutke. Iz Otroške suite; Klavir. 2/1929, Nova muzika

4

Ples lutke

(Iz otroške suite)

Josip Andreis

Allegretto molto sostenuto

p *mf* *p*

mf *p* *rinforz.*

f accel. *sempre* *mf più* *p*

Presto

f

mf *p* *rall.* *sempre* *pp più*

Allegretto molto sostenuto

ppp *p* *pp*

rall. *ppp*

M. N. M. K. II

The image shows a page of a musical score for 'Ples lutke' by Josip Andreis. The score is written for piano and consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The music is in 2/4 time. The tempo is marked 'Allegretto molto sostenuto' at the beginning and 'Presto' in the middle section. Dynamics include piano (*p*), mezzo-forte (*mf*), forte (*f*), fortissimo (*ppp*), and rinforzando (*rinforz.*). There are also markings for 'accelerando' (*accel.*), 'sempre' (always), and 'rallentando' (*rall.*). The score is numbered '4' in the top left corner. At the bottom, there is a small logo and the text 'M. N. M. K. II'.

Sl. 2: Josip Andreis, *Ples lutke*, iz *Otroške suite*

Summary

THE COMPOSER EPISODE OF JOSIP ANDREIS

Only a few people, even in the immediate ranks of the profession of musicology, recognise the doyen of Croatian musicology and lexicography and long-term dedicated university professor, Josip Andreis, as a composer. That is not at all unusual because he talked very rarely about his composer experiences and attempts. And when that happened in his mature and later years, it was clear that he treated those results as the less important part of his opus. Out of respect for this attitude on his part towards his compositions, this contribution is not aimed at their evaluation; rather it should be treated as an attempt to draw attention to an interesting episode in Andreis's biography, that is, to an unusual and insufficiently known episode along his way to the world of music and his gradual professional orientation to musicology.

According to his own words he was attracted to and preoccupied with music back in the time of his high-school education in Split. Inspired by curiosity and music talent, he had already obtained at the time — in addition to the information on music works and composers — a considerable music-theoretical education, which encouraged him to make an attempt at composing. On graduation from high school, he chose the study of Romance languages at the Zagreb Faculty of Arts and Letters but he did not neglect music — quite the contrary. During his first student years, he had already presented himself to the public as a music writer and composer. Apart from texts on music, to the best of our knowledge he then also published his compositions for the first time.

Andreis's composition *Molitva na Božić* [Christmas Prayer] was published on the pages of the Zagreb journal *Luč* at the beginning of 1929. If that demanding through-composed composition (to his own text?) represents the realisation of his composer's aspirations of that time, it is obvious that Andreis wanted to follow the modern stream of stressed expressiveness and of daring usage of dissonance, but without breaking the connections with the basic experiences and tradition of previous composers.

It is interesting and indicative that he almost simultaneously published the piano miniature *Ples lutke* [The Doll's Dance] from his cycle *Otroška suita* [The Children's Suite] as the music appendix to the Slovenian journal *Nova muzika* in Ljubljana, which promoted new composing tendencies. In this composition he also forms the music development in the way he did in *Molitva na Božić* — although simpler in every respect — by the arch's clear form and by the balancing on the way from consonance to dissonance and back.

In the 1930s, when he graduated from university and started his high-school teacher career, Andreis engaged himself increasingly in preparing material and in writing the book on music history. Deepening his knowledge of music he undoubtedly raised standards, and formed more rigorous judgements on his composition, but he still did not give up composing. Namely, in March 1941, the Split newspaper *Novo doba* announced the premiere of Andreis's *Sonatine* for the piano, performed by the Split pianist Estela Ivić. In the music review published after the concert, the music critic of the paper, Ambro Novak, encouraged the author and wrote that he formed music of »complex tonal structure [...] following the principles of both the classical form and the modern spirit and technique«, drawing also on folk elements. That evaluation allows the assumption that Andreis then began to follow the way of neoclassicism, that is, of its variant (with an overtone

of /domestic/ folklore), which characterized the earlier phase of musical expression of the then already respectable domestic composers among Andreis's age contemporaries, such as Božidar Kunc, Boris Papandopulo or Milo Cipra.

However, the score of *Sonatine* is not available, and there is no trace of other Andreis's compositions in the available sources. Consequently, it is not possible to suppose what Andreis's contribution to Croatian music would have been if by any chance he had continued to compose. But it is certain that (not only) Croatian music science and lexicography would be unimaginable without Josip Andreis.